

הרכבת נכרים

הנני רוצה בזה להעיר למערכת על אחת השאלות שנוהגים להקל בהן ולהורות להיתר, וכפי שראיתי ושמעתי הם סומכים בזה על דברי אחרונים בלי מקור מבוסס, וגם אני נשאלתי בדבר הזה ודנתי בהיתר שאלה זו מצדדים אחרים הנראים לי יותר מבוססים ע"פ ראשונים, ויש בהם עכ"פ בכדי לימוד זכות על הנוהגים היתר בזה.

א. ברכוש הנטוש של הערבים נשארו הרבה פרדסים שיש בהם אילנות מורכבים, והלא מפורש נפסק להלכה שאסור לקיים את המורכב, כמו שהביא ביו"ד סי' רצ"ה סעיף ז', וזה מדברי הרא"ש בהלכות כלאים סי' ג', ועל מה יש לסמוך לקיים את האילנות. אמנם בחת"ס יו"ד סי' רפ"ח כבר נשאל על כך שרבים נהגו לקנות אילנות מורכבים מן הנכרים וחכמי הדור לא מחו בהם; ודן שם להקל מצד שכל עיקר מה שלמדנו לאסור הרכבת האילן הלא נלמד בקדושין ל"ט א' מהיקש האמור בתורה בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא הזרע כלאים, ומה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה, שהוא דבר המסויים, ולכן כשם שהרבעת בהמה אין שם איסור לקיים כמו ששנינו שמותר לגדל ולקיים, אף בהרכבת אילן אין איסור לקיים, ורק המעשה של ההרכבה אסרה תורה. ובאמת כיון לדעת ראשונים הסוברים כן, שכן כתב הרא"ש בתוספותיו לסוטה מ"ג א' בלשון אפשר שאין איסור לקיים בהרכבת אילן כשם שאין איסור לגדל ולקיים בהרבעת בהמה; וכ"כ גם בתוס' ר"י הזקן בקדושין ל"ט ב' שמדמה דין הרכבת אילן להרבעת בהמה, ואין לפרש דבריו שבא רק להתיר את הפרי, שהרי זה מותר גם בכל כלאי זרעים, ורק בכלאי הכרם נאסר הפרי, ובהכרח שכוונתו להתיר את הקיום. ועיי"ש שגורס בתוספתא שמותר ליקח מן המורכב ולנטוע, ולא כגירסתנו שמותר ליקח רק את היחור בלבד. והראיה שהביא מהרבעה היא כנראה ממה שמותר לגדל ולקיים בעודה מעוברת, שהרי אחר כך מה שמותר אין זה אלא הפרי, וזה מותר גם בכלאי זרעים. ומלבד זה נראה שבהרבעה לא אסרה תורה אלא המעשה ולא הקיום שהרי רק במכניס כמכחול בשפופרת אסור, אבל מותר להכניס שני מינים לדיר אחד ואם ראה אותם רובעים זה את זה אינו חייב להפרישם, כנפסק להלכה בסי' רצ"ז סעיף ג', הרי שהקיום אינו אסור כלל, ורק מעשה ההרבעה בלבד. וכמו כן אף בהרכבה אילו היה אפשר הרכבה הבאה מאליה לא היה אסור כלל ולא היה מצווה לעקור. ואף ממה שאמרו שמותר לזרוע שני אילנות יחד ולא אסרה תורה אלא את ההרכבה, ואע"פ שגם אם זרוע שני אילנות הלא הם מתרכבים

אח"כ ומתאחים יחד כמו שאמרו בירושלמי כלאים פ"א ה"ז שאדם מניח מעה מפיטמא של אבטיח ומעה מפיטמא של תפוח ונותנן לתוך גומא אחת והן מתאחיך ונעשין כלאים, יעיי"ש, ואע"פ שהם נעשים כלאים, מכ"מ אינו אסור מפני שהוא בזריעה, וכמש"כ לבאר בביאור הגר"א שם סי' רצ"ה סק"ה שכל שני מינים קרי כלאים אע"פ שמוחרים, וכ"ג לפרש גם בר"ש שם, אע"פ שפירש שאסור היינו משום קישות ומלפפונים, מפני שהמלפפונים מורכבים גם מתפוח, ולכן אינם מין אחד עם הקישות, אבל אינם נאסרים משום הרכבת התפוח כלל. הרי שאפילו אם נעשים כלאים אח"כ מכ"מ אין בזה איסור כיון שנעשו ע"י זריעה ולא ע"י מעשה של הרכבה, וכן פסק בכלבו מפורש שאין איסור לקיים אילן המורכב, וגם בריטב"א קדושין ל"ט א' כתב שאין קיום אסור אלא בכלאי הכרם בלבד שנאמר בו לא תורע שתי פעמים ופי' דבריו לפ"מ שאמרו בספרי תצא לא תורע כרמך הלא כבר נאמר שדך לא תורע מלמד שכל המקיים כלאים עובר בשני לאוין, והפירוש שעובר אם זרע וגם קיים בשני לאוים, הלאו של לא תורע שדך שהוא שייך גם בכרם אליבא דר' יאשיה שצריך ג' מינים במפולת יד, וגם משום מקיים שהוא הלאו של לא תורע כרמך, ואע"פ שכתב בע"ז ס"ד א' שלרבנן ג"כ אסור אף בכלאי זרעים, אין זה אלא מדבריהם כמש"כ שם, ויתכן שאף מדבריהם לא נאסר אלא בכלאי זרעים שעכ"פ ממשיך הוא את האיסור של הזריעה, משא"כ בכלאי אילן שלא שייך שממשיך מעשה ההרכבה, שכבר נעשתה, והזריעה הלא לא אסרה תורה בהרכבה, כמבואר לעיל, ועוד יליע בדבר לדעת הריטב"א (וכ"כ בשאלת דוד יר"ד סי' י"א אות ד') שלדעת הריטב"א בכלאי אילן אף מדבריהם מותר, ומחלק מכלאי זרעים, וצ"ב בטעמו של ריטב"א שיהא אסור מדבריהם בכלאי זרעים, ואם דעתו כדעת התוס' בב"ק פ"א א' ד"ה אין שמשום חשד חייב לעקור אין לחלק בין כלאי זרעים לכלאי אילן, אבל מדברי הריטב"א נראה שאין הטעם משום חשד, ממה שכתב שמיהת יהא אסור מדבריהם, עיי"ש ועי' להלן).

ב. והרדב"ז בתשובותיו ללשונות הרמב"ם סי' ר' כתב גם לדעת הרמב"ם שאין איסור קיום באילנות, מאחר שלא הזכיר כלל איסור הקיום, ולכאורה היה אפשר שלא הזכיר מפני שלא נתפרש בגמ' בשום מקום, וכדרכו לא הביא רק המפורש בדברי חכמים, מלבד במקומות שהכריע מדעתו בלשון יראה לי, אבל יש מביאים ראיה ממה ששנינו בתוספתא כלאים פ"א ה"ג בתחום אריח היר מרכיבין תפוח על גבי אחרד, מצאן תלמיד אחד אמר להם אסורים אתם, הלכו וקצצום, הרי שאסור לקיים אף בהרכבת אילנות, ואם היה הרמב"ם סובר לפרש כן, הלא מפורש הוא בתוספתא, והובאה גם בירושלמי שם ה"ד, אלא ודאי צ"ל שקיצצום לפני שהשריש כדי שלא יעברו על איסור הרכבה, ואע"פ שלענין כלאי זרעים יש מצדדים שאף לפני השרשה עובר, ויש חולקים בזה, אבל בהרכבה יש לומר שאינה הרכבה כלל עד שישריש, אפילו אם בזריעה חשוב זריעה מיד גם לפני החשרשה, מפני שהרכבה הלא אסרה תורה מעשה ההרכבה כמו בהרבעה, גוף בגוף, וכמו שאמרו בקדושין וברש"י שם שיהא דבר המסוים, וכל שלא השריש הלא לא נכנס כלל גוף בגוף, ובהכרח יש לומר כן לדעת הראשונים הסוברים שאין איסור קיום בהרכבת אילנות, כמש"כ בכלבו ובתוס' ר"י חזקן ועוד, ואף ממה שהתירו זריעת שני אילנות מוכח כן, שלא אסרה תורה מה שיביא לידי כלאים,

שהרי גם בוריעתם יחד נעשה כלאים כמו שנתבאר לעיל, אלא רק עצם מעשה ההרכבה נאסרה, וכל שלא השריש עדיין אינה הרכבה כלל, ויתכן שזה בזה תלוי, שאם נאמר שהקיום אסור בהרכבה הלא אסרה תורה שלא יהא שם הרכבת כלל, ולכן אף כשעדיין לא השריש אסור ועבר על הרכבת אילנות מיד, אבל אם הקיום אינו אסור, הלא לא הקפידה תורה אלא שלא יעשה מעשה ההרכבה, ומעשה הרכבה עדיין לא נעשה בכך כל שלא השריש, ועוד יל"ע בזה, ויש גם מקום בסברא לומר להיפך, אבל בכל אופן נראה ממה שהשמיט הרמב"ם שאינו סובר שהיבים לעקור אילן המורכב.

ג. ומכל מקום להלכה קשה לסמוך ע"ד הראשונים הסוברים שאין שם איסור קיום בהרכבת אילנות מאחר שנפסק בטוש"ע כדברי הרא"ש, שחזר בו כנראה ממש"כ בתוספותיו ופסק שגם המקיים אילן המורכב לוקה, ואע"פ שצ"ע למה פסק שלוקה כר"ע, כשחכמים חולקים עליו, והלכה כר"ע מחברו ולא מחבריו, וכבר דן בזה בחת"ס ומצדד שסתם משנה כמותו בכמה מקומות, ולכן גם הרמב"ם פסק כר"ע, עיי"ש, ובחוט המשולש להגר"ח מואלוזין סי' כ"ד כתב לישיב שהרא"ש פסק כרבנן ולוקה רק במנכש ומחפה שזה כוזרע שעשה מעשה בגוף הזרעים (ובמאירי מ"ק ג' א' כתב כן לפרש שהלכה כרבנן במנכש ומחפה דוקא שעשה מעשה בגוף הזרעים, ובהערות שם כתבתי לפרש סוגית הגמ' לפי"ו ולישיב דעת הרמב"ם, וכע"ז כתב גם בשער המלך לדעת הרמב"ם). אבל מכ"מ זה לא מתישב בלשון הרא"ש שכתב בהלכות כלאים ואע"פ שלוקין על הרכבת אילן ועל קיומו אפ"ה הפרי מותר, ואם כוונתו רק על הניכוש ועל חיפוי שהוא כוזרע ומרכיב א"כ מה זה מוסיף לענין שהפרי מותר, ואולי אף במנכש עיקר החיוב אינו כמרכיב ממש אלא כמקיים ההרכבה, וזהו שהנסיף שאף הקיום גאסר אם עשה מעשה בגוף ההרכבה, מכ"מ הפרי מותר, וגם בתוספותיו לסוטה שם כתב לחלק בין מנכש וחופר לסתם מקיים ואינו עוקר, עיי"ש, שזה הוא הנקרא מקיים שאסור בכלאי זרעים לדעתו, עכ"פ בנוגע לניכוש והשקאה ודאי שהוא איסור תורה לדעת הרא"ש, ואיך נסמוך להקל כדעת המתירים, וגם בחת"ס מהסס שם וכתב רק שבחול"ל מותר לדעת הרמב"ם ושע"ז סמכו להתיר, עיי"ש, ואף זה קשה נגד מה שנפסק סתם שאסור לקיים ומשמע גם בחול"ל, אף שגם בכ"מ פ"א מכלאים ה"ג כתב ג"כ לדעת הרמב"ם שאפשר בחול"ל מותר לקיים, אבל שם בכלאי הכרם שאינו אסור בחול"ל אלא מדבריהם ולא אסרו בחול"ל לקיים, אבל בכלאי אילן שהוא איסור תורה ושוה בחול"ל כבא"י קשה לחלק ביניהם גם לענין קיום, וגם בדברי חיים להגר"ח מצאנו ח"א יו"ד סי' ס' מצדד להקל בחול"ל מפני שאינו אסור אלא לדעת הטור האוסר זריעת שני מיני אילנות, אבל לדעת הרמב"ם שמותר אין לאסור הקיום שהרי מה שמקיים וגדל אח"כ זה אינו מורכב ורק שגדל מן המורכב, וזהו רק עירוב כחות כמו שמערב זרעי אילנות עיי"ש שהאריך, וכל דבריו תמוהים, שהרי בשני מיני אילנות מה שמותר אינו אלא מפני שזה אינו זריעה ולא שייך באילנות שהם בנטיעה, וכמ"ש בירוש' פאה פ"א ה"ד שאין דרך בני אדם לקרוא זרעים לזרעי אילן, ולכן אין זה בכלל שדך לא תזרע, אבל עדיין תמות, שמכ"מ לא יהא אלא כהרכבת אילן, שאף זה לא נקרא זריעה, וצ"ל שזה אינו חשוב כמשנה חוקים שחקקתי, שמשם למד בירושלמי לעיקר דין

הרכבה, וכמסורש בתו"כ ס' קדושים, כיון שאינו עושה את ההרכבה בידים אלא נעשה מאליו אח"כ. ולכן כל שאינו יכול לאסור מצד הזריעה, כיון שאינו נקרא זרעים, שוב אין לאסור משום חוקותי תשמורו, וכמו בהרבעה שאף זה נלמד בירושלמי שם בהרבעת עוף מחוקותי תשמורו, ומכ"מ לא נאסר אלא ע"י מעשה ממש. אמנם אפשר שזה רק לשיטת הירושלמי שלמדנו להרכבת האילן מאת חוקותי תשמורו מפני שאין הרכבת האילן בכלל שדך לא תזרע כלאים, ואת חוקותי תשמורו הוא לאו מיוחד כמבואר בירוש' שם. אבל הרמב"ם הלא כתב שאף הרכבת האילן בכלל הלאו של לא תזרע שדך כלאים, ולפי"ז מה שמותר שני מיני אילנות אינו מטעם זה שנאמר בירושלמי פאה שאינו בכלל זרעים, אלא מטעם שאינו דומה להרבעת בהמה שהוקשה לה, וכמשי"כ הרא"ש בהלכות כלאים. ולפי"ז יתכן טעמו של בעל דברי חיים. אבל מכ"מ מה שכתב שלדעת הטור הוא אסור מפני שלדעתו שני מיני אילנות אף הם אסורים זה תמוה, שהרי לא נחלקו אלא בזרע זרע ירק יחד עם זרע אילן אבל בשני אילנות לדברי הכל מותר, כמבואר בט"ז בסק"א בס' רצ"ה, והוכיח שם מבכורות נ"ד א', אע"פ שבסק"ב כתב כדברי הטור שבא"י יהא אסור משום כלאי זרעים. ובודאי צ"ל שבשני מיני אילנות אין איסור מצד כלאי זרעים וכמו שאמרו בירושלמי שלא נקרא זרעים, אלא שבזרע ירק וזרע אילן יש שם צד ירק ולכן אסור מצד הירק שנקרא זרע וחשוב ככלאי זרעים אף אם צד אחד מהן אילן. ובוה המחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד ג"כ, אבל לא בשני זרעי אילן. וכ"ה גירסת הרמב"ן חולין פ"ב ב' ד"ה הא דאמר רב יאשי' ושם ס' א' ד"ה הרכיב גם בתוספתא כלאים זורעים זרעוני אילן כאחת, ולא כגירסתנו זורעים זרעים זרעי אילן כאחד, וכ"ה גם גירסת הר"ן חולין שם, וכנראה שכך גם היתה הגירסא לפני הראב"ד. ופלא שלא עמד ע"ז בחז"א ס' ג' אות י"א וכ' שאינו מבין איזו תבדל יש מהית בין זרעים זרעי אילן לזרעי אילן שני מינים. ואף מש"כ הגר"א בבאוריו שם סק"ה שט"ס בטור, שהרי גמ' מפורשת היא בבכורות שם לכאורה תמוה, שהרי משם אינו מוכח אלא בתירוש ויצהר שאינם כלאים, וזהו רק בשני מיני זרע אילן, אבל בזרע ירק זרע אילן לא שמענו משם כלל. אבל אפשר שכיון למה שאמרו שם אח"כ לר' יאשי' תירוש ויצהר אפילו ע"י דבר אחר אינם כלאים ופירש"י שם שאם זרע מין שלישי חטים או שעורים אינם כלאים, אבל מדברי הט"ז נראה שתפס בדברי הגמ' רק מתירוש ויצהר בלבד, שהרי בסק"א מביא ההוכחה מסוגית בכורות, ומכ"מ שם בסק"ב מצדד שיהא אסור זרע עם זרע אילן. ובאמת יש להבין שגם הראב"ד אפשר שאינו מפרש כרש"י שם, ואין משם הכרח רק על זרע שני מיני אילן. ואף מה שתמה הגר"א על הטור צ"ב, שהרי כך היא גם דעת הראב"ד. וכנראה תפס הגר"א שלדעת הטור אין תבדל בין שני מיני אילן לירק ואילן כשהם זרעים, מכיון שלא הביא כלל את הדין של זרע שני זרעי אילן להיתר, ועוד יל"ע בזה. ולפי"ז היה מקום לדברי בעל דברי חיים. אבל מכ"מ מה שכתב עפי"ז לחלק בין א"י לחז"ל שבחז"ל אין איסור של כלאי זרעים, ולכן כתב שיש להקל בחז"ל לא יתכן, שהרי הרא"ש פסק בהלכות כלאים לאסור קיום של אילן מורכב, והרא"ש סובר במפורש שמותר לערב זרעי אילנות זה בזה, וכן זרעי שדה עם זרעי אילן, וא"כ אין לתלות איסור זה בזה. וגם להלכה הלא פסק ביו"ד שם

שאסור לקיים המורכב ומכ"מ פסק שמותר לערב זרעי אילנות זה בזה, ופלא הדבר שתלה בעל דברי חיים זה בזה ומתוך כך גם פסק להקל. ומלבד זה עיקר הדבר שכתב שהגדל מן המורכב אינו מורכב אינו מבוסס כל כך, ואין בזה כדי לסמוך להקל בדבר שיש שם גם איסור תורה לדעתו של הרא"ש ועוד ראשונים הסוברים שקיום כלאים אסור מן התורה.

ד. ואף מה שכתב בחת"ס ח"ו סי' כ"ה שאין האיסור לקיים אלא כל זמן שלא נתאחדו והיו לאחד אבל בשכבר נתאחדו והיו לאחד באופן שאין ההרכבה שוב ניכרת בהם אין בהם איסור קיום עיי"ש, ועל סמך זה נוטים גם רבים להקל באילנות שקנו מן הנכרי מאחר שלא ניכרת בהם ההרכבה כבר, לא סמך לזה בחת"ס משום מקור אלא מסברת עצמו, ואיך יתכן לחדש ולהקל בדבר של איסור תורה עפ"י סברא, והלא אמרו וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, ואם כי יש מקום בסברא לומר שכל עיקר איסור קיום הרכבה הוא מפני שזו ההרכבה קיימת ועומדת כל חזמן, ולכן יש להחמיר בה יותר מן ההרבעה שהיא נגמרה כבר, כמו שכתבתי במקום אחר לפרש את ההבדל בין הרבעה להרכבה, ולפי זה יש לומר שאם מעשה ההרכבה ג"כ אינה ניכרת שוב אין לאסור את הקיום ואינו דומה לכלאי זרעים שלעולם ניכרת הערבובייה, וכל עיקר איסור כלאים הוא מחמת העירבובייה שניכר למראית עין. אבל אפשר מכיון שבשעת ההרכבה הלא היה ניכר שהם שני מינים שוב אסור לקיים אפילו כבר אינה ניכרת כעת, שאיסור הוא לא מצד שההרכבה קיימת, אלא שאסור לקיים מה שהורכב פעם, וכל עוד שפעולת ההרכבה קיימת היא אסורה, וזה בודאי שאפילו אינה ניכרת ההרכבה למראית עין, מכ"מ ידוע שכאן נעשתה הרכבה ומתוך הרכבה הם גדלים. ולפי"ז אין להסמך לדברי הרמב"ם שאם העלין דומים זה לזה אין שם איסור של הרכבת אילנות והם נחשבים כמין אחד מפני שאין איסור של כלאים אלא למראית עין, ששם הלא בעיקר הדבר אם הם חשובים כשני מינים או מין אחד אנו אומרים כיון שלמראית עין הם דומים אין זה חשוב כלאים כיון שכל עיקר איסור כלאים הוא מן הדין משום עירבובייה ומראית עין, אבל כשהם שני מינים אלא מחמת ההרכבה השפיעו ונעשו דומים זה לזה, הלא זהו מה שאסרה תורה שלא ישפיעו שני מינים זה על זה, ושיגדל כל אחד למינו, וא"צ למה שנדחק בחזו"א ערלה סי' י"ז אות י"ג לחלק שאם אין ההרכבה ניכרת אין זה אלא שהוא טועה, אבל אם לא יטעה ידע שהם שני מיני אילנות, וזה אינו כ"כ פשוט, שהלא גם בדומים במראה העלים הלא זה טעות לחשוב שהם מין אחד, ועכצ"ל שטעות זו מתירה כבר בענין כלאים כיון שלא נאסר אלא משום מראית עין, ואף כאן יתכן שעבר כל סימן מיוחד שהיה להם בחיצוניותם ואינה ניכרת ההרכבה כלל, ולמה לא נתיר כשאין ניכר לעין הרכבה זו. אבל לפי האמור כאן הלא היה ניכר בשעת הרכבה ומי יאמר לנו שצריך להיות קיים ההיכר הזה תמיד. (ויתכן שזה תלוי אם איסור הקיום הוא איסור מצד עצמו שלא יהיו כלאים בשדה, או שזה אסור משום שזה המשך של מעשה האיסור שעשה, וע"י להלן שזה שנוי במחלוקת תנאים לפי מה שיתבאר).

ויש מביאים ממה שכתב בלבוש בטעם שמותר ליקח יחור של מורכב מפני שאין ההרכבה ניכרת בו, הרי עיקר האיסור הוא מפני שניכרת ההרכבה.

אבל כבר עמד ע"ז במעדני יו"ט בהלכות כלאים להרא"ש שם. והקשה. למה פתב הטעם שאין ההרכבה ניכרת, והלא אין זה אלא כפרי המותר בכלאים, מלבד כלאי הכרם. אבל נראה שהפירוש אינו מפני שלא ניכר. אם הוא מורכב. וכבר הקשה בבית אפרים אר"ת סי' נ"ו בסופו בד"ה ועוד נלענ"ה, שא"כ כשתהא ההרכבה ניכרת ע"י הפרי המשונה יהא אסור. אבל הפירוש הוא. שאין מעשה ההרכבה ניכר ביחור, אע"פ שניכר שבא מן המורכב. והתורה לא אסרה אלא את מעשה ההרכבה, משא"כ בעץ עצמו שניכר שם מעשה ההרכבה תמיד, ואפילו אם בחוץ לכל אדם אינה ניכרת הלא המומחים יכירו תיכף שנעשה כאן מעשה הרכבה אפילו אם נתאחה לגמרי, וממילא היא קיימת תמיד ולכן אסור. וזהו מה שבא הלבוש להסביר בטעם שהיחור מותר, מפני שאינו אלא פרי ההרכבה ולא עצם מעשה ההרכבה, שאין מעשה ההרכבה עצמה ניכרת בו אלא בעץ עצמו איפה. שעשה את מעשה ההרכבה. ובא להגדיר את ההבדל בין העץ ליחור, אע"פ שגם העץ גדל אחר ההרכבה ובהשפעת ההרכבה, מכ"מ אינו חשוב כדבר מיוחד מאחר שבו נעשה מעשה ההרכבה, וזהו המורכב שאסור לקיימו, משא"כ היחור.

ה. אבל נראה לבא בהיתר המורכבים מרכוש הנטוש מצד אחר, מפני שאין לאסור את הקיום אלא במקום שנעשה איסור של הרכבה, אבל כשלא היה שם איסור במעשה ההרכבה אין לאסור את הקיום אח"כ, מכיון שעיקר איסור הקיום אינו אלא מחמת שהוא המשך מעשה האיסור של ההרכבה, וכשלא היה שם איסור של הרכבה אף הקיום אינו אסור. אמנם באיסור של הרכבה לבני נח נחלקו ראשונים. ודעת הרמב"ם היא שאף בני נח אסורים בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן ודבר זה למדנו מפי הקבלה ואין נהרגין עליהן, כמש"פ בפ"י מהלכות מלכים ה"ו, וכ"פ בשאילתות פ' קדושים סי' צ"ט וגם בהלכות גדולות הלכות כלאים, עפ"י סוגית הגמ' בקדושין ל"ט א' חוקים שחקקתי לך כבר מה בהמתך בהרבעת אף שדך בהרכבה, ואע"פ שר"א אמר כן בסנהד' סי' א' ומשמע שחכמים חולקים עליו, מכ"מ הלכה כר"א מכיון ששמואל אמר כוותיה, כמש"כ בחידושי הר"ן סנהדרין נ"ו ב' ד"ה ר"א לדעת הרמב"ם, ועי' כ"מ ולח"מ שם, וצ"ל לפי"ז משום שאין בתורה אזהרה מפורשת על כך אלא מפי הקבלה למדנו לפרש מחוקים שחקקתי לך כבר, שכבר נאמר לבני נח, לכן אין נהרגים על זה, שאין לומר בהם אזהרתן זוהי מיתתן. ויתכן שגם ר"א לא אמר אלא שהם מצווים אבל אין נהרגין. וכ"כ מירושלמי כלאים פ"א ה"ז ר' יונה ור"א בשם רב כהנא דר' אליעזר היא חוקים שחקקתי כבר מעתה יהא אסור לאדם הראשון, משמע שדוקא לר"א אסור אבל לרבנן מותר לבן נח. ועי' תוס' הרא"ש קדושין שם שלר"א נרמו ביצירת בראשית מלמינהו ונצטווה גם אדם עליהם, ולפי"ז יש שם אזהרה והם נהרגים עליהם. ולפי"ז אפשר לפרש שהרמב"ם פסק שלא כר"א כמש"כ בכ"מ שם, ורק שגם לרבנן אסור אבל אינו נהרג עליהם, ודברי שמואל מתפרשים גם לרבנן אלא שלא נצטווה באזהרה מפורשת לכן אינו נהרג. וכ"ה גם דעת הראב"ד בתו"כ פ' קדושים י"ד, שגם ב"נ מצווה כמש"כ על הריבוי לבהמת אחרים שגם על אילן של גוי לא ירכיב דכתיב את חוקותי תשמרו כשם שמצווה על בהמת אחרים דהיינו על בהמת גוי וכי' ודוקא בהני תרתי שהגויים מצווים עליהם כישראל מימות אדם הראשון דכתיב תוציא הארץ נפש חיה למינה וכתוב תוציא הארץ דשא עשב מזריע

זרע ועץ עושה פרי והיינו דדרשינן את חוקותי תשמורו חוקים שחקקתי לך כבר. וכ"כ שם גם הר"ש משנן. ובברכי יוסף יר"ד סי' רצ"ה מוכיח ג"כ ממקומות אחרים שכ"ה דעת הראב"ד והר"ש, אלא שכאן מפורשים הדברים. וכ"כ בתוס' ר"י הזקן שם בקדושין ובתוס' ר"י ד שם.

אבל בירושלמי כלאים שם מפרש בשם ר' יוסי ב"ר הילא חוקים שחקקתי לך בעולמי, ולפי"ז אפשר דרשא זו גם אליבא דרבנן החולקים על ר"א, ולא נאמר כלל שנחקק כבר לבני נח. וכן פירשו רבים מן הראשונים שלא נצטוו בני נח על הרכבת האילן וחוקים שחקקתי כבר הוא במעשי בראשית כמש"כ הריטב"א קדושין שם וכתב כן בשם תוס'. וכ"ה בתוס' סנהדרין ס' א' ד"ה חוקים וכתבו שלא דרשו רבנן גבי בני נח למינהו משום דלא כתיב בציווי אדם, אבל לישראל דרשו כיון שנצטוו על הכלאים. וגם בחי' הר"ן סנהדרין ג"ו ב' בסוף דבריו כתב כן שאין להוכיח מדרשת שמואל שהלכה כר"א מפני שגם לרבנן החולקים אפשר לפרש שחקקתי כבר במעשי בראשית. וגם בתוס' שנץ שהובא בשטמ"ק ב"ק נ"ה א' זגם בשם ר"ת ורבנו ישעי' פירוש כן. ובתוס' הרא"ש קדושין שם כתב ג"כ שדברי שמואל גם לרבנן אתיא שלא נצטווה אדם עליהם אבל מכ"מ נתרבה מן הכתוב למינהו שהכתוב נאמר בהרכבת אילנות בכדי להקיש הרכבה להרבעה וגם ששיך בהרכבת אילן דין כלאים שאלמלא כתוב זה היינו אומרים לא תורע בזריעה כפשוטו ולא בהרכבה, אבל מלמינהו לחודא לא סגי שהיינו מפרשים שהקב"ה ציוה לצאת לאילנות ולבהמות כל אחד למינהו, ולכן דרשו חוקים שחקקתי שזה חוק וציווי. עי"ש. ולפי"ז אין בני נח מצווים על הכלאים. וכ"נ גם מדברי הרא"ש בהלכות כלאים שכתב בסי' ג'. שאסור להניח לנכרי להרכיב בשלו ע"פ סוגית הגמ' בשבת, משמע שאין איסור לב"נ, שאלמלא כן הלא היה אסור משום לפני עוור, וכמש"כ במל"מ כלאים פ"א ה"ו לדעת הרמב"ם. ונראה שכך היא גם דעת הטור והחיתוך שהשמיטו. עיקר דין זה שאסור לבני נח כמש"כ הרמב"ם במפורש, והלא זה נוגע גם לישראל אם יש שם לפני עוור. וכן נראה הכרעת רמ"א בסי' רצ"ז בה' כלאי בהמה סעיף ד' שכתב על האיסור ליתן לנכרי את בהמתו להרביעה שכן כל אמירה לנכרי אפילו באיסור לאו אסורה, משמע רק מדין איסור שבות אסור ולא משום לפני עוור. ואע"פ שהגרא בביאוריו שם כתב בס"ק ח' לא מיבעי בהרבעה שב"נ מצווה עליה, אבל מדברי רמ"א שם בדרכי משה שכתב ע"ד הטור מד' הר"ן דאמירה לנכרי אפילו באיסור לאו משמע שמפרש כן בדברי הטור. ומאחר שכך היא הכרעת רמ"א יש מקום להקל כיון שרבים מן הראשונים סוברים כן שאין איסור הרכבת אילן לב"נ. וכך היא גם דעת ב"י בסי' רצ"ז שהביא ע"ד הטור מדין שבות כמו באיסור חסימה, ולא משום לפני עוור. וכ"כ גם בב"ח שלא כמש"כ בדרישה שהאיסור הוא משום לפני עוור.

ו. ומעתה יש לומר שאם הרכיב נכרי הרי זה כמו שעלה מאליו, כמו שיבואר להלן, ואין שם איסור גם על הקיום, וכמש"כ בפרישה בסי' רצ"ו בה' כלאי זרעים סקי"ב לישיב דעת הרמב"ם שפסק להתיר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים, והקשה בטור שם הלא אינו יכול לקיים, ותי' בפרישה שאין שם איסור קיום כל שלא נעשה האיסור בידים. וכ"כ גם במראה הפנים בירושלמי סוף ערלה ד"ה חני, ולא העיר כלל שכ"כ בפרישה. ובאמת מה שתירץ בכ"מ שם

שזרעם ע"י נכרי ואח"כ נזתנם במתנה לנכרי, או שרוצה למפור לנכרי לפני השרשה שני התירושים דחוקים מאד, שהלא דבר זה שכתב הרמב"ם גלמד מסוגית הגמ' בשבת קל"ט א' ברב משרשיא יהיב פרוטה לתינוק וזרע ליה, כמו שהביאו הרמב"ן והריטב"א והר"ן והמאירי שמשם למד הרמב"ם, וכ"כ גם בכ"מ וברדב"ן שם, וכ"נ גם מהשגת הראב"ד, ואיך זה אפשר לפרש שרב משרשיא עשה כן כדי למכור לנכרי או לתת לו במתנה, ובעיקר הדבר הלא זה מזכרת שאין איסור קיום אלא מצד האיסור של לא תזרע, ובמקום שאין שם איסור של לא תזרע אינו עובר על קיום הכלאים, שהרי בכל מקום שיותר לזרוע מן התורה אבל הוא מקדש בכלאי הכרם, כגון שזרע שלא במפולת יד, כמבואר בדבריהם של ראשונים שמכ"מ הפירות אסורים, ויש שם איסור כלאים מן התורה, ולמה לא יהא אסור לזרוע משום מקיים כלאים, ואפילו לדעת כ"מ בסופ"ה מכלאים שיש שם איסור לזרוע כלאים, והיינו מצד זה שמקדש, אבל מכ"מ אינו לוקה, ולמה לא ילקה משום מקיים לפמש"כ בכ"מ לדעת הרמב"ם בפ"א מכלאים ה"ג שמקיים ע"י מעשה לוקה אף לחכמים דר"ע, והלא הזריעה תהא כמעשה של מקיים, לפחות, אלא ודאי שאין חיוב מקיים אלא אם יש חיוב מחמת לא תזרע, ואם כי יש לחלק שבמקום שאין שם מצד הזריעה שום איסור ודאי שאין שם משום איסור קיום, אבל בנכרי הלא הזריעה מצד עצמה הלא היא זריעה גמורה, והמעשה הוא דבר שאסרתו תורה לישראל, אלא שאין הנכרי מצווה עליו, אבל מדברי פרישה לפי סוגית הגמ' בשבת נראה גם כשהנכרי עושה הרי זה כאילו אין שם מעשה זריעה וכאילו עלה מאליו, כיון שאינו מצווה על כלאי זרעים, וכמו כן יש לנו לומר גם בכלאי אילן, כיון שאין הנכרי מצווה על הרכבת אילן לפי דעת רבים הראשונים, ושכן הוא הכרעת ההלכה לדעת המחבר והרמ"א, כמבואר לעיל.

ז. ובדרך זו אפשר לפרש גם מש"פ הרמב"ם פ"ב מכלאים ה"ז הזורע שדהו מין מן המינים וכשיצמח ראה בו כלאים אם היה המין האחד אחד מכ"ד בשדה הרי"ז ילקט עד שימעטנו מפני מראית העין, שמא יאמרו זרע כלאים בכוונה, ושם ה"ח במד"א בזמן שיש מקום לחשד אבל בזמן שהדברים מראים שאין זה מדעתו של בעל השדה אלא מאליהן עלו אין מחייבין אותו למעט כיצד כגון תבואה שעלו בה ספיחי אסטיס ותלתן שזרעה למאכל אדם שעלו בה מיני עשבים שזה מפסיד הוא וכן כל כיוצ"ב כו' וכן מקום הגרנות שעלו בה מיני הרבה אין מחייבין אותו לעקור כו' ואם הסיר מקצתן אומרים לו עקור הכל חוץ ממין אחד שהרי גילה דעתו שרוצה בקיום השאר, וכן גם פסק ביו"ד סי' רצ"ד סעיף ח' וט', והקשה בט"ז שם סק"ד הלא ממה שכתבו שם בסעיף ב' שאם קיימן אינו לוקה משמע שמכל מקום איסור תורה יש שם, ואיך כתבו כאן שאינו אסור אלא משום מראית עין שמא יאמרו זרע כלאים בכוונה הלא יהא אסור משום מקיים כלאים, ונדחק שם לתרץ ששם הדברים אמורים אם היה נוח לו בקיום, וכאן אפילו אם אין נוח לו בקיום מכ"מ אחרים יאמרו שנוח לו בקיום ולכן אינו אסור אלא מדבריהם, מאחר שבאמת אין זה נוח יע"ש, ומדברי הרמב"ם בסוף דבריו שאם הסיר מקצתן מחייבין אותו לעקור הכל מפני שגילה דעתו משמע דוקא משום שגילה דעתו, אבל מחמת שנוח לו כל שלא גילה דעתו לא

היה חייב לעקור, מאחר שאין שם חשש של מראית עין, ורק כשגילה העתו ואחרים רואים שוב יש שם חשש מראית עין שהוא זרע שם כלאים בכוונה. ובתוס' ב"ק פ"א א' פירשו בפירוש לענין תלתן שעלו עשבים אפילו אם נוח לו אינו אסור אלא משום חשד אליבא דרבנן. אמנם דעת התוס' היא שלרבנן דר"ע אין איסור מקיים כלל אפילו מדבריהם ורק משום חשד אסרו וחייבו לעקור (ולדעת הגר"א שם בסק"ג גם דעת הרמב"ם היא שאינו אסור לרבנן דר"ע אלא מדבריהם, ועי' להלן). ולפי"ז ודאי שאפי' אם ניחא ליה מותר מן התורה. אבל לפמש"כ בכ"מ דעת הרמב"ם היא שאסור משום מקיים גם לרבנן מה"ת, וכמו שמדייק גם בט"ז ממה שכתב שאינו לוקה משמע שאסור מה"ת, וכן נראה ממש"כ הרמב"ם בספר המצות מל"ת רט"ז שהביא שם מספרי שכל המקיים עובר בשני לאוין, וגם במל"ת ר' הביא מתוספתא המשייר חמץ והמקיים כלאים אינו לוקה משמע שאסור מן התורה, והתוספתא היא במכות פ"ד ושם מפורש שאינו לוקה מפני שאין בו מעשה. ואם היה אפשר שם לומר שזה נשנה אליבא דר"ע, אבל משהביאה הרמב"ם בספהמ"צ משמע שהלכה היא, וסובר שאינו לוקה מפני שאין בו מעשה אבל אסור מה"ת, כמש"כ בכ"מ ובט"ז. אבל גם בירושלמי כלאים פ"ב ה"ג משמע שאין האיסור אלא משום מראית העין אע"פ שניחא ליה, שהרי הביאו מעשה שבא לפני ר"י שלקח ירקה של גינה מן הגוי וא"ל צא ולקוט ומכור לפי השוק מיד, והתיר רב אבהו מהא דתנינן וכן מקום הגרנות שעלו מינים הרבה, ותירץ מקומו מוכיח עליו שאינו רוצה בקיומו, הרי מוכח שאפילו רוצה בקיומו אינו אסור אלא משום מראית העין, שאל"כ לא היה לו להקשות ממחנני' שהדברים אמורים כשאינו רוצה בקיומו ובמעשה של ר"י רוצה בקיומו היה ואסור מן התורה, אלא ודאי שאפילו רוצה בקיומו מותר כל שאין שם מקום לחשד שזרע בכוונה תחילה. אבל לפי האמור, שאם אין איסור מצד הזריעה שוב אין לחייב על הקיום, הלא מתפרשים דברי הרמב"ם לפי הירושלמי שאין לחייב אלא משום מראית עין לבד אע"פ שרוצה בקיומו, מפני שאין איסור מצד הקיום עצמו אלא לאחר זריעה שנתחייב בה, ואף בלוקח מן הגוי אין האיסור אלא מחמת החשד בלבד (ועי' להלן ששיטת הבבלי אינה כן ובזרע נכרי אין איסור כלל. אבל עכ"פ אנו למדים מדברי הירושלמי שאין איסור קיום אלא מחמת חשד, ומדמה לקח מנכרי לעלה מאליו כמו שכתבתי לעיל. ועי' להלן בבירור הדברים עוד). ועי' פי' הר"ש סירליאו שם שכתב בד"ה מקום הגרנות וקס"ד דר' אבהו דטעמא דשרי היינו משום דאיהו לא זרען אלא מעצמן עלו והכא נמי איהו לא זרען אלא הגוי כו'. ואף למסקנא לא קאמר דלא ניחא ליה אלא שמקום הגרנות מוכיח ולא שייך לחשוד, כמו שביאר הרמב"ם בהלכותיו. וגם בפי' הגר"א לירושלמי כתב כן שאין האיסור אלא משום חשד (וע"ע בתוי"ט שם שכתב ודוקא דניחא ליה חייבוהו חכמים שלא יחשדוהו שזרעם, וכתב ע"ז שכך הם דברי הרמב"ם. אמנם בר"ש שם שכתב ועוקר הכל חוץ ממין אחד משום מקיים כלאים לא נראה כן. אבל הרע"ב שם דייק וכתב ונראה כמקיים כלאים, וזה כדעת הרמב"ם, וילע"ב).

וכן נראה דעת בעל מחנה אפרים בהגהותיו לדברי הרמב"ם שם פ"ב ה"ז שמותר ליטע יחור מן האילן שהורכב כלאים והקשה מנא ליה שמותר. הלא כתב לעיל שאסור לקיים כלאים ומהירושלמי אין ראיה דאיירי בשל נכרי, הרי

שתפס שאם הרכיב הנכרי מותר לקיים אחר כך וכסברת הפרישה כמבואר, ובודאי נמשך אחר דברי כ"מ שם שלדעת הרמב"ם אין בני נח מצווים על הרכבת האילן, ולכן אין איסור קיום על המורכב על ידו, כמבואר (ואולי אף לנכרי אסור להרכיב, מכ"מ אין איסור קיום המורכב עליו, שהרי לא נלמד אלא מדרשא שדך כלאים לא, וזה לא נאמר לבני נח אלא לישראל, ומכיון שלא נאסר הקיום לבני נח, סובר היה במחנ"א ששוב אין לאסור כשבא לרשותו של ישראל, מאחר שהותר כבר אצל הנכרי, ויל"ע בדבר. ושוב מצאתי בתשו' מהר"י אסאד סי' ש"נ שמסתפק אם מותר לנכרי לקיים. אבל הלא לא יתכן לאסור לו דבר שנלמד מדרשא לישראל כמבואר).

ח. ועיקר דבר זה שאין לאסור את הקיום כשאין שם איסור של זריעה או הרכבה נראה שהוא תלוי במחלוקת ר"ע וחכמים אם לוקה על קיום כלאים כמו שאמרו במו"ק ב' ב' מברייתא ששנינו ר"ע אומר אף המקיים, אם נאמר שגם לחכמים עובר בל"ת אלא שאינו לוקה. והלא צ"ב מהי המחלוקת אם גם לחכמים אסור מן התורה, והלא אי אפשר שנחלקו אם צריך מעשה בכדי ללקות ולר"ע לוקה אף בלי מעשה, כמו שנתבאר באחרונים. ונראה שעיקרה של מחלוקת זו היא אם הקיום אסור מצד עצמו, שהתורה אסרה שלא יהיה כלאים בשדה של ישראל, וזהו הציווי של לא תזרע שדך כלאים, או שהקיום אסור רק מפני שהוא המשך מעשה האיסור של הזריעה, ובעיקר הקפידה תורה שלא יזרע, וזו היסופת איסור שאם זרע לא יקיים זריעתו שעשה בעבירה. ולר"ע עיקר זה שאסרה תורה הוא שלא יהא כלאים בשדהו. וכן נראה לפרש מה שאמרו בתו"כ פ' קדושים שדך לא תזרע, אין לי אלא שלא יזרע, שלא יקיים מנין, ת"ל שדך לא כלאים, לא אמרתי אלא משום כלאים, והיינו שכל עיקר מה שאסרה תורה הוא שלא יהיה כלאים בשדך, וזהו עיקר האיסור. וכן מצאתי בפירושו רבנו הלל שם מנין שלא יקיים, כלומר מנין דאי אשכח שדה זרוע כלאים שלא יקיים אלא מחויב לעוקרה כו' לא אמרתי אלא משום כלאים כלו' לא אמרתי שלא תזרע אלא משום שלא תקיים כלאים. הרי שמפרש שזהו עיקר מה שאסרה תורה שלא על מעשה הזריעה הקפידה אלא שלא יהיה כלאים בשדהו. אבל לחכמים זה איסור מיוחד שלא יקיים, ועיקר שהקפידה תורה הוא שלא יזרע, אלא שגם זה אסרה תורה שלא יקיים מה שזרע. וזהו מה שאמרו בפ' תצא בספרי לא תזרע כרמך כלאים מה אני צריך, והלא כבר נאמר שדך לא תזרע, מלמד שכל המקיים כלאים עובר בשני לאוין, זהפירושו שהוא עובר משום לא תזרע, ואם הוא גם מקיים עובר משום לאו שני האמור בכרם. וזהו מש"כ בריטב"א קדושין ל"ט א' שאין איסור מקיים אלא בכלאי הכרם, והלא אמרו כן גם בכלאי זרעים, שדך כלאים לא. אלא שזה נאמר אליבא דר"ע, אבל לחכמים, אין איסור מקיים לדעת ריטב"א אלא בכלאי הכרם, כמש"כ שם שנאמר לא תזרע שני פעמים, והיינו מה שאמרו בספרי לעבור בשני לאוין על הזריעה ועל הקיום. ולדעת הראשונים הסוברים שלחכמים אסור הקיום מן התורה בכל כלאי זרעים ג"כ צ"ל שמשם, מכלאי הכרם, אנו למדים על כל הכלאים שהקיום אסור בהם, ובא זה ולימד על זה. אבל זה אי אפשר אלא אם נאמר שאסרה תורה את הקיום מפני שהוא המשך מעשה הזריעה, אבל אם זהו העיקר שהקפידה תורה שלא יהא שם כלאים ומשום כך ציוותה שלא יזרע הלא

אין לחייב משום שני לאוין, שהרי זהו כל עיקר הלאו שהקפידה תורה על הקיום שלא יהא שם כלאים (אמנם היה מקום לומר להיפך ג"כ, שאם עובר בשני לאוין יש שם איסור מיוחד על הקיום מצד עצמו ולא מחמת הזריעה, אבל לפי מה שאמרו בגמ' שדרשו שדך כלאים לא אליבא דר"ע משמע כמו שכתבתי).

ט. ולפ"ו יש לבאר מה ששנינו בתוספתא מכות פ"ד, שהובאה לעיל, שאינו לוקה על קיום כלאים מפני שאין בו מעשה, שזה שנוי אליבא דחכמים, ואפילו אם יעשה מעשה לקיים את הכלאים לא ילקה מפני שעיקר האיסור שם הוא שלא יזרע, והקיום אינו נאסר אלא כהמשך מעשה האיסור שעשה על ידי זזריעה, ועל איסור הקיום אינו צריך לעשות מעשה כלל, אלא בזה שלא עקר נזר עבר על האיסור, ואם יוסיף שם גדר בכדי שיתקיים אין זה מעלה כלום באיסור הקיום, ואינו לוקה עליו, ורק אם יעשה מעשה בגוף הזרעים כמנכש או מחפה שמוסיף מעשה הדומה לזריעה הוא לוקה, כמו שביארתי דעת הרמב"ם זהמאירי בהערות למו"ק ב' ב' אות ה' במאירי שם (ומכ"מ אם לא עבר על איסור של זריעה יתכן שגם על הניכוש ועל החיפוי לא יעבור, וכצ"ל לדעת הרמב"ם לפי הפרישה שאינו עובר על הקיום ואפילו אם יצטרך לנכש או להשקות, מפני שכל אלה אף שהם מעשה בגוף הזרעים מכ"מ אינם אלא בכדי לקיים את מה שזרע כבר, ואם הזריעה לא היתה באיסור אין איסור בקיום של זריעה זו מאחר שאינה אלא המשך של זריעה ולא זריעה חדשה, ועוד ילע"ב. ועוד נראה בהרכבה ודאי שאינו לוקה על הקיום של ניכוש וחיפוי והשקאה, כיון שמעשה הרכבה ודאי שאין כאן אלא קיום בלבד, ואינו דומה בזה לניכוש או חיפוי בכלאי זרעים שעכ"פ זה דומה לזריעה במקצת).

ובלבד כתב שאין לוקין על הקיום אע"פ שאסור מן התורה, מפני שאין הלאו מפורש ככל שאר הלאוין שבתורה, ודבריו תמוהים, איך יפרש את המחלוקת של ר"ע וחכמים, וכי לר"ע נחשב הלאו כמפורש, או שלר"ע א"צ כלל שיהא הלאו מפורש, והלא כלל הוא אליבא דכו"ע שלא שבכללות אין לוקין עליו, ואם אינו מפורש הרי זה לאו שבכללות. אבל לפי המבואר יתכן לפרש גם דברי הלבוש, והיינו שאם איסור קיום הוא מצד עצמו הרי שכל מה שאסר בכלאים הוא שלא יהא כלאים בשדהו, ונמצא כל שיש שם כלאים הרי זה בכלל עיקר האיסור ואינו לאו שבכללות אלא עיקר האיסור המפורש בתורה, אבל אם איסור הקיום הוא דק משום המשך מעשה הזריעה וההרכבה, אין זה בכלל עיקר האיסור של לא תזרע שהוא על מעשה הזריעה בלבד, אבל הוא נכלל עם הלאו שלא ימשיך את קיומו של האיסור שעשה, ולפיכך אינו אלא נכלל עם הלאו, ואין לוקין עליו. (ולפ"ו יפרש מה ששנינו בתוספתא שאינו אלא לר"ע, ודוקא אם לא עשה מעשה, אבל במעשה ילקה, כמו בדין המשייר חמץ).

ויתכן שבמחלוקת זו תלוי גם מש"כ בתשו' מהרש"ם ח"א סי' קע"ט שאם קנה מן הנכרי עובר על הקיום במעשה, שאין זה אלא אליבא דר"ע כמו בחמץ שציותה תורה שלא יהא חמץ ברשותו, וכל שהכניס ברשותו ע"י מעשה הרי זה לוקה עליו לפי דברי הרמב"ם שם, כך בכלאים ציותה תורה שלא יהא כלאים ברשותו, וכל שהכניס כלאים ברשותו ע"י מעשה ילקה עליו. אבל אין כן לדעת חכמים שהרי לא עשה מעשה של קיום בקנייתו, אפילו אם נאמר שגם הנכרי

מצווה על הכלאים ונעשה באיסור, ואין הוא ממשיך במעשה האיסור על ידי קניתו כלל, אלא מכניסו ברשותו ואין כאן מעשה כל עיקר.

י. אמנם לכאורה עיקר הדבר שאם קנה מן הנכרי מותר לקיים אליבא דחכמים דר"ע מפורש בירושלמי להיפך בפ"ז ה"ג תניא לא תזרע כרמך, אין לי אלא כרמך, כרם אחר מנין, ת"ל כרם לא כלאים, ומוקים לה התם למ"ד יש קנין לנכרי להפקיע מן המעשרות תפתר בגוי שזרע כרמו כלאים ולקחו ממנו ישראל, ופי' הר"ש סירליאו שם אע"ג דליכא משום זורע, משום מקיים איכא, ואסור כדילפינן לקמן בריש פ' כלאי הכרם ובפ' בתרא דע"ז, עיי"ש. אבל באמת אין משם ראייה כלל, ואפשר שלא אמרו כן אלא לענין שיקדש בכלאי הכרם. וכ"כ בשאלת דוד בחידושים לענין שביעית בסי' י"א ד' וביד דוד ח"ב פ"ה אות ג' וד', וכתב שם שכ"נ מדברי הר"ש. אלא שעדיין צ"ע ממה שאמרו בירושלמי שם פ"ב ה"ג מעשה באחד שלקח ירקה של גינה מן הגוי, אחא ושאל לר' יוחנן, א"ל צא ולקוט ולפי השוק מכור, והותיב ר' אבהו קומי ר' יוחנן והא תנינן וכן מקום הגרנות שעלו בה מינין הרבה ואמר ליה תמן מקומו מוכיח עליו שאינו רוצה בקיומו, וכבר הבאתי לעיל באות ז', ומשם מוכח שעכ"פ יש שם איסור מדבריהם כמו שפירש הגר"א שם מחשש שמא יאמרו שהוא מקיים כלאים וזרע, עיי"ש. וכבר כתבתי לעיל שכך היא גם דעת הרמב"ם שאפילו במקום הגרנות אם הסיר מקצתן אינו חייב לעקור את הכל אלא מדבריהם, מכיון שגילה דעתו, אבל לא מפני שבאמת ניחא ליה. וכל עיקר הדין שבעלה מאליו חייב לעקור אינו אלא מדבריהם אפילו ניחא ליה שאם כדברי הט"ז הלא העיקר חסר מן הספר והיה צריך לפרש שאם ניחא ליה חייב לעקור מן התורה משום מקיים כלאים, ולא משום מראית עין, ומקורו של הרמב"ם שהאיסור הוא משום מראית עין ודאי שהוא מירושלמי שם פ"ב ה"א תמן מרבה לבטל תורה, ברם הכא את מרבה לבטל מפני מראית עין. וכ"כ הר"י קורקוס ע"ד הרמב"ם והר"ש סירליאו בירושלמי שאינו אלא מדבריהם, ולא כמו שנוטים אחרונים לפרש שהוא איסור תורה ותלוי במראית עין. וזה הטעם נראה מפני שלא עבר על איסור זריעה ממילא אין הקיום אלא מדברי סופרים, מפני החשש שמא יאמרו שזרע כלאים ואסור משום מראית עין. נמצא שגם מכאן ראייה לעיקר הדין שכתב בפרישה שאין איסור קיום אלא כשעבר על לא תזרע. ומעתה מובן מה שפסק הרמב"ם שאם נתערב בשיעור רובע לסאה זרע לוקה מפני שזהו שיעור כלאים מן התורה כמו שפסק בפ"א ה"ה, ואע"פ שלא נתכוין לערב ולזרוע, שאז אסור אפילו פחות מכשיעור זה, מכ"מ כיון שזרע הרי ניחא ליה לזרוע בערבוביא כזו ואסור. וזה שלא כמש"כ הרא"ש בכלאים שם פ"ב מ"א לפרש שאין כזו איסור תורה מפני שמה"ת חד בתרי בטל כיון שלא עירבו כדי לזרוע ואין צריך למעט אלא מפני מראית עין, וכ"כ הר"ש סירליאו לפרש, שלפ"י לא היה לוקה כלל. ואמנם הגר"א ביר"ד סי' רצ"ז סקט"ו כ' איך הוא לוקה והלא לא אסרו אלא מפני מראית עין. אבל שם הטעם מפני שלא עבר על הזריעה והקיום אינו אסור אלא מפני מראית עין כמבואר לדעת הרמב"ם, ושכן פסק בשו"ע שם ושם. ובהכרח עלינו לפרש מתוך כך מה שאמרו בירושלמי שם פ"ז ה"ג שאסור מן התורה בלקחו מגוי אינו לאיסור קיום אלא לקידוש כלאי הכרם (והגר"א פי' גם כאן שהאיסור הוא של

ירקות בגינה משום כלאי הכרם, וא"כ היה אפשר שא"ל צא ולקוט כדי שלא יאסר, אבל כנראה פי' הגר"א שם משום מראית עין מתוך זה שמדמה שם למקום הגרנות וגם ממה שאמר לו מיד לקטוף ולא לחכות עד הוספה של מאתים, ועוד יל"ע בדבר). ויתכן שמה שאמרו בירושלמי בפ"ז אינו אלא לר"ע שהקיום אסור מצד עצמו, ולא אמר דברי הכל היא אלא לענין שאינו לר"מ שאין קנין לנכרי להפקיע. וכן נראה ממה שדרשו שם כלאים כרמך לא, שזה כדרשה שדרשו אליבא דר"ע בכלאי זרעים, כלאים שדך לא, והיינו כמו שפי' רבנו הלל שלא יהא כלאים בשדך, ואף כאן שלא יהא כלאים בכרמך.

יא. אלא שעדיין קשה שהלא לפי ר' יוחנן בירושלמי אסור הוא עכ"פ מדבריהם ואיך התיר הרמב"ם לדעת הפרישה לגמרי. ונראה שהרמב"ם סמך על סוגית הגמ' בשבת שרב משרשיא נתן לתינוק לזרוע משמע ליה שלקיים מותר. והלא רוב הראשונים פירשו שם שרב משרשיא היה סובר כר' טרפון שכשותא מותר אלא שהחמיר על עצמו, אבל הרמב"ם הלא פסק מפורש בפ"ה מכלאים הי"ג שמותר בכל הזרעים, וכן פסק בשו"ע בסי' רצ"ו סעיף ס"ט. ואמנם הגר"א שם בסקפ"ו הקשה שמסוגיא דשמעתין משמע דוקא בכשותא וכמו שפירשו הראשונים. אבל הרמב"ם לשיטתו כמו שכתבו הראשונים שפירשו את ההיתר בכל הזרעים ומוכיח משם שמותר ע"י נכרי, וממילא מוכח גם זה שהקיום מותר כל שלא עבר על איסור של לא תזרע, ואע"פ ששם התיר רק ע"י תינוק, וכאן התיר אפילו לגדול, צ"ל כמש"כ בט"ז סי' רצ"ז סק"א לחלק בין כלאי הכרם לכלאי זרעים, שכלאי הכרם כיון שאסור גם בחו"ל הר"ז כחובת הגוף, ולכן אסור אמירה לנכרי ולא התיר אלא ע"י תינוק, אבל כלאי זרעים שאינו אסור בחו"ל אינו אלא חובת קרקע ולא שייך בזה איסור אמירה לנכרי, ועי"ש. ובהכרח צ"ל כן גם לענין כלאי אילן, ששם כתב הרמב"ם שאסור להניח לנכרי להרכיב, ובשלמא לשיטת הרמב"ם שהנכרי מצווה על הרכבת האילן יש שם לפני עוור וכמש"כ בה"ג ושאלתות במפורש שזהו האיסור, וזהו ההבדל בין כלאי זרעים לכלאי אילן, אבל לפמש"כ בב"י ורמ"א שהאיסור הוא משום שבות שם הלא קשה מהו ההבדל. ובהגר"א סי' רצ"ה ב' שמותר מפני שאומר לו שיעשה בשדהו ואפי' לצורך ישראל מותר, עי"ש בסק"ז, ובליקוט שמציין לאו"ח סי' ש"ז סכ"א והוא כשהנכרי עושה בתוך שלו וכמו בחסימה מותר לומר לו חסום פרתך ודוש בה. אבל מכ"מ זה לא יתכן למש"כ בסמ"ג מל"ת רע"ט שזהו אחד ההבדלים שבין כלאי זרעים לכלאי אילן, שבכלאי זרעים מותר לומר לנכרי ובכלאי אילן אסור, ואם כאן הטעם כמש"כ הגר"א שאומר לו לעשות בשלו מה הוא ההבדל בין כלאי זרעים לכלאי אילן, הלא גם בכלאי אילן אם יאמר לו לעשות בשלו יהא הדין כן. אלא בהכרח אנו צריכים לטעמו של ט"ז שאינו דומה כלאי זרעים לכלאי הכרם, מפני שכלאי הכרם כיון שאסור גם בחו"ל הר"ז כחובת הגוף ואסור משום אמירה לנכרי, משא"כ כלאי זרעים שאינו אלא כחובת קרקע. ואף אנו נאמר כן בכלאי אילן כיון שאסור בחו"ל ככא"י הרי זה כחובת הגוף ואמירה לנכרי אסור בהם עוד יותר מבכלאי הכרם שאינו אסור בחו"ל אלא מדבריהם בלבד ובכלאי אילן אסור מן התורה. (וגם בלבוש כ' מפורש לחלק בין כלאי זרעים לכלאי אילן, עי"ש, ולא מטעם לפני עוור). ומתוך דברי סמ"ג אלו אנו למדים שאין איסור לב"נ בהרכבת האילן, והטעם הוא רק

כמו שכתבו ב"י ורמ"א משום שבות של אמירה לנכרי, שאילו היה הטעם משום לפני עוור הלא היה צריך לומר את ההבדל העיקרי שזה אסור לב"נ וזה מותר לו, ומכיון שלא הזכיר הבדל זה משמע ששניהם שוים ומותרים לב"נ כדעת אלה הראשונים הסוברים כן, ואין ההבדל אלא שבזה מותר לומר לנכרי ובוזה לא יב. ועוד נראה להוכיח מסוגית הגמ' בע"ז ס"ד א' שבדבר זה אם חייב על הקיום כשלא עבר על איסור הזריעה נחלקו ר"ע וחכמים, ששנינו אין עוודרין עם הנכרי בכלאים אבל עוקרין עמו כדי למעט את התפלה, ואמר סבריה הא מני ר"ע היא דאמר המקיים בכלאים לוקה כו' לא, הא מני רבנן היא, ומקשה אי רבנן מאי איריא עוקרין אפילו קיומי גמי שפיר דמי, הרי שלרבנן מותר לקיים, ואם נאמר שלחכמים ג"כ אסור לקיים מן התורה איך אפשר שמותר בשדה של נכרי, ובהגר"א סי' רצ"ז סק"ח כתב לפרש מה שאמרו בע"ז לרבנן מותר היינו דוקא בשדה של נכרי, ובודאי אין כוונתו מפני שאין איסור בשדה של נכרי, שהרי אמרו אין קנין לנכרי להפקיע וכמש"כ שם בתוס', ובהכרח צ"ל כן, שאל"כ לא היה אסור לר"ע (ולא עמד ע"ז בחז"א שם סי' ב' סקי"א), ובחוט המשולש להגר"ח מואלחין סי' כ"ד כתב לבאר עפ"י דברי התוס' ב"ק פ"א א' ד"ה אין שלא אסרו חכמים אלא משום חשד שמא יאמרו שזרע כלאים, וחשש זה לא שייך בשדה של נכרי, אבל זה קצת דחוק שעכ"פ איך הקשו בגמ' בפשיטות כל כך שאפילו קיומי גמי שפיר דמי, אולי גזרו גם בשדה של נכרי, או משום לא פלוג לא התירו, כמו שמצינו בהרבה מקומות בש"ס, והרדב"ז בפ"א מכלאים ה"ג כתב שהנכרי לא עביד איסורא מידי דשדך אמר רחמנא ולא של נכרי, אבל זה תמוה, שהרי אמרו בע"ז שם שאף אם זה שדה של נכרי אסור אליבא דר"ע ורק לחכמים מותר, והטעם מפני שאין קנין לנכרי להפקיע, כמבואר בתוס' שם, ועוד נראה שאף אם הוא מן התורה היה מותר לחכמים ממה שכתב הריטב"א בע"ז שם נראה לומר דבשל נכרי הוא דאמרינן דשרי לרבנן דאילו בשל ישראל אי אפשר דשרי ולא אסירי מדרבנן מיהת, משמע שיתכן אפילו שיהא אסור מן התורה לרבנן ומכ"מ בשל נכרי יש לומר שמותר, אלא ודאי צ"ל מכיון שלא עבר משום לא תזרע אין איסור לקיים וכדברי הפרישה, ופלא שלא העיר בפרישה מסוגית הגמ' בע"ז ראייה זו לדבריו, ויתכן שהרמב"ם סמך על סוגיא זו כנגד דברי הירושלמי, ששם הורה ר' יוחנן שאסור עכ"פ מדבריהם משום חשש שמא יאמרו כלאים זרע, לפי שמכאן אנו רואים שמותר אפילו מדבריהם ואין חוששים בשל נכרי, אמנם היה אפשר לחלק ולומר שעד כאן לא אסר ר' יוחנן בירושלמי אלא כשקנה מן הנכרי שיש לחוש שלא ידעו שקנה מן הנכרי, אבל אם הוא עובד לקיים בשדה של נכרי אין לחוש, וזהו מה שאמרו בע"ז, אבל הגר"א בפירושו לירושלמי שם כירש גם שם שלא קנה מן הנכרי אלא את הירקות אבל את הגינה לא קנה ונשארה שלו ומכ"מ חששו מתוך שיראנו לוקט מקצת ומניח ויחשבו שזרע כלאים (ומה טעם פירש הגר"א כן עוד לא עמדתי עליו, ואולי מפני שאם לקח גם הגינה ודאי שאין לדמות למקום הגרנות), אלא שעדיין יש מקום לחלק מההיא דר"י שעכ"פ לקח את חלקו ומוציא משם ויחשבו שזה שלו כמש"כ הגר"א שם, אבל אם הוא עובד אצל הנכרי ועודר עמו אין לחוש כל שאינו אלא מקיים בלבד.

יג. עכ"פ למדנו גם מתוך דברי הירושלמי אלה שאין שם איסור מן

התורה ואינו אלא חשש שמא יאמרו שזרע כלאים, ולא כמו שדרשו כרמך כלאים לא שאם קנה מן הנכרי אסור לקיים, ובודאי שאינו אלא אליבא דר"ע, או זה בא לאסור הפירות כמש"כ לעיל. ומאחר שלא הביאו הפוסקים דברי הירושלמי מהוראת ר' יוחנן משמע שאינה הלכה, וצ"ל שלא חששו על הקיום כשאנו עובר משום לא תזרע, וכמו שמוכח מדברי הריטב"א שאפילו אם אסור לישראל לקיים מן התורה, מכ"מ בשדה של נכרי אינו אסור לחכמים דר"ע, אע"פ שלר"ע אסור ואין קנין לנכרי להפקיע, ועכצ"ל כסברת הפרישה שאין איסור קיום אלא משום המשך מעשה הזריעה האסורה, אבל כשאינה אסורה הזריעה אף על הקיום בלבד אין לאסור עוד, כמבואר. וביחוד לדעת הרמב"ם וכמו שפסק גם בשו"ע שמותר לומר לנכרי לזרוע כלאים ואף לצורך ישראל מותר, כמש"כ שם המפרשים, ומשמע שמותר לקיים אח"כ ואין לחוש אפילו מדבריהם על כך שמא יאמרו שזרעם ישראל ומקיים כלאים. ואע"פ שבעלה מאליו אסור כמו שנפסק להלכה, צ"ל ששם יש לחוש יותר מזה שקנה מן הנכרי או שהנכרי נטע לצרכו, שכשהדבר ידוע שהנכרי זרע לא יאמרו עוד שזרעם ישראל, ומותר לו לקיים אפילו מדבריהם. ונראה שמשום כך השמיט הרמב"ם הוראת ר' יוחנן לאסור אם קנה מן הנכרי, והשמיטו גם כל הפוסקים הבאים אחריו.

ומאחר שכן אף אנו נאמר בקנה מן הנכרי אילנות מורכבים יש מקום להקל לפי דעת הראשונים הסוברים שלא נצטוו בני נח על הרכבת האילן, כמו שהובא למעלה, ושכך יוצא גם מדברי סמ"ג כמו שהוכחתי לעיל, ושכך היא דעת המחבר והרמ"א בשו"ע לענין הרבעת בהמה, וממילא גם לענין הרכבת אילן. ואע"פ שאסור לומר לנכרי להרכיב אילנו אין זה אלא משום שבות של אמירה לנכרי, ובודאי שאינו שייך כשהנכרי עשה לעצמו ואח"כ קנה ממנו ישראל, ונמצא שלא נעשה באיסור כלל, ואין אח"כ לאסור קיומו לישראל, כמו שאין לאסור כשזרע כלאי זרעים. ועוד יש סניף. להיתר מדעת רבים מן הראשונים הסוברים שאין איסור קיום באילנות מורכבים כלל ולא נאסרה אלא ההרכבה בלבד. ואע"פ שלהלכה נפסק כדעת הרא"ש שאסור, מכ"מ אף זה מידי ספק לא יצא ויש לצרף דעות המקילים כסניף להיתר.

וגם הוכחתי לעיל כדברי הפרישה גם ממש"כ בסמ"ג שזהו ההבדל בין כלאי זרעים לכלאי אילן, ואם נפרש כמש"כ בבהגר"א ושכך היא דעת הר"י קורקוס שבשדה של נכרי והנכרי עושה לעצמו לא שייך לאסור משום שבות. א"כ אף בכלאי אילן יהא הדין כך, ומהו ההבדל בין כלאי זרעים לבין כלאי אילן. אלא ודאי צ"ל שהדברים אמורים כשיש שם לאסור משום שבות. וגם בב"ח שם עמד ע"ז שאין בכך שום רבותא שיהא מותר לומר לו לעשות לעצמו, ואפילו אם זה לצורך ישראל, שעכ"פ. כשהוא עושה הלא בשלו הוא עושה ולרצונו הוא יכול אח"כ לתת לישראל. ובשלמא לדעת הרמב"ם אפשר שההבדל הוא מצד האיסור של לפני עיוור, כמבואר למעלה, אבל עכ"פ אין לפרש כן לפי המחבר בב"י ורמ"א שהאיסור אינו אלא משום שבות גם בכלאי אילן כהרבעת בהמה, כמש"כ לעיל. וכמ"כ אי אפשר לפרש. כן. לדעת סמ"ג שלא הביא את הדין שב"נ מצווה על הרכבת האילן שהוא העיקר אם הטעם הוא משום לפני עיוור, כמו שנתבאר. ובהכרח צ"ל כטעמו של ט"ז שבכלאי זרעים לא שייך לאסור משום שבות מפני

שזו חובת קרקע, אבל לפי הותר לעשות בשביל ישראל, ולא שיעשה לעצמו, ושכמו אחר, כמו בכלאי אילן, אסור משום שבות. ואין לפרש גם כמו שנדחק בכ"מ ובכ"ח לפרש שעשה בכדי למכור לנכרי לפני ההשרשה, שא"כ גם בכלאי אילן יהא מותר ואין הבדל, ולא יתכן לפי סמ"ג שבוה יש הבדל בין כלאי זרעים לכלאי אילן. וא"כ בהכרח כדברי הפרישה שמותר יהא לקיים כל שלא נעשה באיסור, שהלא הזריעה עצמה ע"י נכרי הרי זה כקיום כבר, וכמש"כ הגר"א שם סק"ז שאמירה לזרוע לא גרע מקיום. אלא ודאי כמו שפירש בפרישה שאין איסור קיום כשלא עבר הישראל על איסור של לא תזרע וגם אין שם איסור של אמירה לנכרי כסברת הט"ז, כמבואר. וכל זה בהכרח שלא כהוראת ר' יוחנן בירושלמי שאם קנה מן הנכרי אסור לקיים.

יד. שוב מצאתי בארחות חיים ח"ב ה' כלאים מביא בשם ה"ר דוד ב"ר לוי בהרכבת האילן שאפילו קנאו מן הגוי אסור לקיימו והכי דרשינן כלאים שדך לא פי' לא תקיים. זה עפ"י הירושלמי אבל לא מהוראת ר' יוחנן אלא ממה שאמר בפ"ז ה"ג תפתר שלקח מן הנכרי. וכבר נתבאר לעיל שזה אינו אלא אליבא דר"ע, וכנראה פסק כר"ע, וכמש"כ גם הרא"ש בהלכותיו שלוקין על הקיום. אבל אין כן דעת הרמב"ם והמתבר בשו"ע כמו שנתבאר. ומלבד זה תמוה ששם בארחות חיים פסק אח"כ שמותר לקיים המורכב, וזה הלא סותר למה שהביא מתחילה שאסור לקיים. ואין לומר שזה טעות סופר כמו שכתב להגיה שם המגיה, שהרי זה הכל כנוסחת הדברים הכתובים בכלבו בסי' צ"א, ולא יתכן להגיה לא שם, כמו רצה להגיה בברכי יוסף, וגם לא כאן, אלא שזה תמוה שהביא מתחילה דעה סותרת. אבל כנראה הביא רק שיש מחמיר בדבר, אבל אינו מכריע כדבריו אלא כדעת הסוברים שמותר לקיים המורכב. אמנם היה אפשר לדחוק ולפרש כסברת חת"ס שאם אין ההרכבה ניכרת מותר אח"כ לקיימה, ולפי מה שנתבאר זה אפשר אליבא דר"ע שהאיסור הוא שלא תהא הרכבה אצלו ברשותו, ועיקר האיסור לקיים הוא מצד עצמו שלא יהא מורכב שם, וממילא כשאין ההרכבה ניכרת הלא אין שם מורכב כלל, שהכל תלוי לפי מראית עין, משא"כ לחכמים שאיסור הקיום הוא משום המשך מעשה האיסור שנעשה, שאף אם אח"כ אינה ניכרת אסור. ולפי"ז אם נאמר שפסק כר"ע יש מקום לאסור אף כשקנאו מן הנכרי שעכ"פ עכשיו יש מורכב ברשותו, כמו שנתבאר למעלה, אבל כשאינה ניכרת מותר לקיימה, וזהו שפסק אח"כ שמותר לקיים המורכב כשאין ההרכבה ניכרת. אבל כל זה דחוק ואינו סובל פשוטן של דברים. ומלבד זה הלא לא הביאו הפוסקים, מלבד בארחות חיים, את דברי ה"ר דוד, ואע"פ שמקור לו מן הירושלמי, הלא בודאי שאין הלכה כדבריו. וגם לדעת הגר"א והסוברים כמותו שאין איסור קיום אלא מדבריהם עכצ"ל שאין הלכה כירושלמי, שהלא הביא שם מן הכתוב, וגם ה"ר דוד הביא משדך כלאים לא, ואין זה להלכה לדעתם.

ועיקר מה שאסרו להניח לנכרי להרכיב נראה שמקורו מתוספתא כלאים פ"ב הט"ז נכרי שהרכיב הפרסק ע"ג עובש אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל הימנו וחוזר ונוטען במקום אחר. והלא אין לפרש שישראל אסור לו להרכיב, שזה אינו מעלה ולא מוריד בעיקר הדין ואין בזה שום ריבוי, אלא שאין ישראל רשאי לומר לנכרי שיעשה כן. וכ"נ ממש"כ ריטב"א קדושין ל"ט א' ואסור לעשותו

ע"י נכרי כדאיתא בירושלמי, שהתוספתא גם בירושלמי הובאה בקצת נוסחא אחרת, ע"ש. ואע"פ ששם אמרו גם אם הרכיב תרד ע"ג ירבח אע"פ שאין ישראל ידשאי לעשות כן, וזה הלא ירק ע"ג ירק, וא"כ יוצא שגם בכלאי זרעים אסור לומר לנכרי ואין לחלק ביניהם. אמנם אפשר שכאן המדובר בהרכבת ירק ע"ג ירק והוא מדין הרכבה. אבל אי אפשר לדעת הרמב"ם שהשמיט ירק ע"ג ירק מדין הרכבה, וכתבו אחרונים מפני שזה איבעיא דלא איפשטא בחולין ס' א' אם הרכיב דשאים שאינם ממינם זה ע"ג זה יש שם משום הרכבה, וכמש"כ בתוס' שם לענין חו"ל שאין שם משום כלאי זרעים, ורק משום הרכבה, ומשום כך השמיט הרמב"ם עפ"י ירושלמי שם פ"א ה"ז והרי דשאים כתיב בהם למיניהם אין כתיב בציווי אלא בהוצאה הרי שאין בהם מדין הרכבה, אלא משום כלאי זרעים בלבד אסרו בפ"א כלאים מ"ז שאין מביאין ירק בירק. ואם כן הלא מוכח מהתוספתא שאף בכלאי זרעים אסור לומר לנכרי. וגם במראה הפנים בירושלמי שם פ"א ה"ד כתב כן לפרש תוספתא זו, ושמשם מקור דברי הרמב"ם, אבל לא העיר מסיפא, שא"כ אף בכלאי זרעים כן. ואמנם הרמב"ם דייק וכתב בפ"א מכלאים ה"ז זמותר ליטע. ייחור מן האילן שהורכב כלאים ולזרוע מזרע הירק שנזרע כלאים, הרי כתב בירק שנזרע, ולא שהורכב, כלשון התוספתא, וזה לפי שיטתו שאין שם מדין הרכבה כלל. ובהכרח צ"ל שהרמב"ם דחה דברי התוספתא עפ"י סוגית הגמ' שבת שהתיר רב מרשיא לתינוק לזרוע לו כלאי כרם, וילע"ע בדבר.

עכ"פ יש ללמוד זכות על אלה הנוהגים היתר לקיים הרכבות של נכרים, זיש להם על מה שיסמוכו, על דעת הרמב"ם וש"ע שהתירו לזרוע ע"י נכרי כלאי זרעים, ומשמע שמותר לקיים, מאחר שגם בשו"ע לא הזכיר שום תנאי בדבר, וכפירושו של פרישה, שהוא המחזור בדברי הרמב"ם עפ"י סוגית הגמ' בשבת, וסמך להם גם מסוגית הגמ' בע"ז שמותר לקיים לחכמים החולקים על ד"ע, וכ"ג להלכה. והרמב"ם לא הזכיר דין זה מפני שכבר כתב שמותר לו לזרוע ע"י נכרי שהוא יותר מזה. ומאחר שכן יש לסמוך על דעת הראשונים, שכן הכריע בב"י ורמ"א, שאין איסור הרכבת אילן לב"ג, וכל שלא אמר לו ליטע הרי הקיום מותר, כשם שמותר בכלאי זרעים, כיון שלא נעשה באיסור, ואין הקיום אסור אלא מצד שהוא המשך האיסור של ההרכבה והזריעה. ואין לחוש שמא יאמרו כלאים זרע בכוונה, כל שזרע נכרי, ועדיף מעלו מאליהם, ששם יש לחוש שיאמרו שזרעם בעצמו בכוונה, משא"כ כשיש זרע נכרי, וביחוד ברכוש הנטוש שהדבר מפורסם וידוע שמהם נשאר ולא זרעם ישראל, שבוה יש מקום להתיר אף לדעת הגר"א, וכמש"כ בחוט המשולש לתלמידו הגר"ח מואלוזין, שבשדה נכרי אין לחוש, וזה של רכוש הנטוש יש לדמותו לשדה נכרי, כיון שזה מפורסם כל כך ואין שם חשש שיאמרו שהרכיבו ישראל.

טו. ואף מה שהביא בעיקרי הד"ט סי' ל"ב אות י"ד בשם דברי יוסף סי' כ"ד להחמיר בקנה מנכרי אילן מורכב ונטעו בכרמו, וכתב שאין להשגיח על ד' כלבו, נראת שאין בדבריו כדי להכריע נגד דעת הפרישה, שהובאה לעיל, וביחוד שלא דן כלל אלא מצד זה שיש איסור קיום בהרכבת אילן כדעת הרא"ש, אבל לא נחית לדון מצד שהרכבת נכרי יש בה צד לתקל, מכיון שלא נעשה שם

איסור בהרכבה עצמה, ואין הקיום אסור אלא מצד המשך מעשה האיסור שנעשה כמבואר לעיל.

ואין להחמיר בדבר גם מצד זה שיהא הנוטע מחדש כאילו הרכיב מחדש כמש"כ בחו"א סי' ב' אות ט' שכתב כן מסברת עצמו בלי שום מקור לדבריו. לפי המבואר שכל עיקרו של איסור לדבריהם של חכמים אינו אלא רק משום מעשה ההרכבה ולא שלא יהא מורכב בשדחו, ובודאי שאין כאן מעשה של הרכבה. ואינו דומה למרכיב בתלוש ונוטע שבודאי יהא חייב משום מרכיב מפני שלא נשרשה ההרכבה עדיין, וכשנוטע הרי הוא משריש את ההרכבה שם. משא"כ כשכבר נשרשה ההרכבה במחובר אלא שהפסיקה את יניקתה, שאין כאן מרכיב מחדש אלא נותן יניקה להרכבה; שהרי ההרכבה עצמה לא צטלה מאחר שכבר השרישה באילן וינקה ממנו. וכן נראה מדברי תוס' ר"י הזקן קדושין ל"ט ב' שכתב מתוספתא כלאים לפי גירסתו נכרי שהרכיב בו נוטל משם וחוזר ונוטע במקום אחר. ואע"פ שלפי גירסתו מוכיח משם שאין איסור קיום שם, ובוזה לפי גירסתנו שנוטל יחור משם אין ראייה לכך, מכ"מ אנו למדים לפי דבריו שאם חוזר ונוטע אין שם משום מרכיב מחדש. וכגירסתו היא הגירסא בתוספתא שלפנינו. ואף אם אין הלכה כגירסא זו, מכ"מ אנו למדים שהרכבה מחדש אין שם, שאם לא כן הלא היו משנים את הגירסא בתוספתא, שזה שיבוש מעיקרו. אלא ודאי שאין כאן אלא מדין קיום. אבל אין להוכיח מן התוספתא, לפי גירסתנו שנוטל יחור משמע שאת העץ עצמו אסור, ואע"פ שהנכרי הרכיב אסור לקיים, מפני שאפשר שאין הבדל בין יחור לאילן עצמו כלל, ואף זה מותר. והלא עכצ"ל כן לדעת הסוברים שאין איסור קיום בהרכבת אילנות, ובמיוחד לפי הרדב"ז שפי' כן בדעת הרמב"ם הלא בודאי שאין יחור דוקא וכל הקיום מותר. ויתכן שמדברי התוספתא ראייה שאין איסור קיום כשאין שם איסור הרכבה. וזהו פירוש מה שאמר בתוספתא אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן, מכ"מ אין איסור לקיים אחר כך, כיון שלא נעשה אלא ע"י נכרי ולא נעשה באיסור. אבל הרמב"ם לשיטתו שיש איסור הרכבת גם לב"נ ואין הבדל אם נעשה ע"י נכרי או ע"י ישראל לכן פירש שהיתר הוא של יחור בלבד וכמש"כ ברדב"ז ע"ד הרמב"ם שם לפרש, ולא הזכיר בהלכותיו נכרי שהרכיב אלא כתב סתם שבכל הרכבה כך כמש"כ שם מפורש ואפילו לזה שעבר וזרעו (ולכאורה לפי"ז מוכח מדברי הרמב"ם שהקיום אסור גם בהרכבה ולא כמש"כ הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' ר' כמו שהביאו אחרונים בשמו, וצ"ל שחזר בו בפירושו כמש"כ בתשובותיו ללשונות הרמב"ם סי' ר' וילעע"ב). וזהו מה שהקשה במחנ"א בהגהותיו לרמב"ם שם מנין לו שמותר גם בהרכיב ישראל? כמו שביארתי לעיל, מפני שבהרכיב נכרי לא עבר על האיסור, לפי מה שנמשך אחר דברי כ"מ לדעת הרמב"ם שאין ב"נ מוזהר על הרכבת האילן.

אלא שעדיין יל"ע לדעת הסוברים שחלוק הוא דין היחור מאילן עצמו ובדוקא שנינו בתוספתא יחור, ומכ"מ הם סוברים שאין הנכרי מצווה על הרכבת האילן. כמו שנתבאר לעיל לשיטת ב"י ורמ"א עפ"ד הרא"ש, א"כ הלא יוצא מן התוספתא שאפילו לא עבר על איסור זריעה והרכבה מכ"מ יש לאסור את הקיום. דוחק לומר שתוספתא זו אליבא דר"ע נשנית, שהקיום גם מצד עצמו אסור. ויתכן שלדעתם באמת אם הוא חוזר ונוטע את האילן עצמו יש שם משום מרכיב

מאחר שעקרו ממקומו. אבל אין לומר שאם עקרו ממקומו ודאי מותר, שהרי מפורש כתב הרא"ש, ושעפ"ד פסקו בשו"ע שם, ביחור מפני שהוא פרי כמש"כ בהל' כלאים ואע"פ שלוקין על הרכבת האילן ועל קיומו אפ"ה הפרי מותר וכן מותר ליקח יחור מן האילן המורכב ולנוטעו בארץ דאין לך בכלאים שיאסר הפרי והעץ אלא בכלאי הכרם כו'. הרי שהטעם הוא מפני שהוא פרי, משמע שהעץ עצמו היה אסור לחזור ולנטוע במקום אחר. ומה שכתב הרא"ש הפרי והעץ הכוונה, ליחור שהוא תולדות ההרכבה, ובודאי אין זה מכוון לעץ עצמו שנעשתה בו ההרכבה, כמובן. אבל מכ"מ אין לנו לבנות על דיוק זה בכדי לעשות מחלוקת בין הראשונים אם לאחר עקירה חשוב כמרכיב מחדש, מאחר שלדעת ר"י הזקן ודאי אינו חשוב כהרכבה חדשה, לפי"מ שנתבאר לעיל, ואפשר שלא בא בתוספתא אלא ללמדנו שתולדת ההרכבה, אינה אסורה, בין בהרכבת אילן ובין בהרכבת ירק, ואילו היתה אסורה לא היה מועיל מה ששוחלה מחדש. אבל גם אם עקר את האילן עצמו לא היה חשוב כמו מרכיב מחדש, ולא היה אסור אלא משום מקיים, וזה היה מותר כאן בשהרכיב נכרי לפי מה שנתבאר לעיל, אבל לא ירד לכך בתוספתא זו כלל.

טז. ובעודי בענין זה ראיתי כמה מחברים שנמשכו אחר דברי פני משה מש"כ במראה הפנים כלאים פ"ח ה"א ד"ה מלמד שלדברי הירושלמי שם שאמרו מלמד שאינו חייב עד שיזרע בכרם שני מינים דברי ר' יאשיה כו' משמע שאינו צריך עד שיזרע במפולת יד כל ג' המינים שהרי אם זרע שני מינים בכרם נטוע כבר חייב, ומתוך כך באו לפרש שיש כאן מחלוקת נגד מה שאמרו בבבלי אליבא דר' יאשיה שצריך שיזרע במפולת יד את כולם, וכתבו לבאר שלפי הירושלמי מקיים כלאיים ע"י מעשה לוקה לכו"ע לפיכך אפילו אם זרע שני מינים, נמצא שהוא מקיים ג' מינים בבת אחת וע"ז הוא לוקה אע"פ שלא זרעם יחד, כיון שע"י המעשה זרע השנים הוא מקיים ג' מינים בכרם, ואין זה נכון כלל, שהרי אי אפשר שיהא חייב משום מקיים כשאין איסור של זריעה מן התורה עכ"פ אליבא דרבנן כמו שנתבאר לעיל. ונראה שבזה אף ר"ע מודה מפני שאין שם איסור כלאים כלל כל שלא היה במפולת יד לדעת ר' יאשי, ולא שייך לומר שיהא חייב משום מקיים, ואע"פ שהוא קדוש אף בלא מפולת יד, מכ"מ אין שם זריעת כלאים, אלא שהוא קדוש כשרוצה בכך, אבל בלא איסור זריעה וממילא אין שם איסור קיום כשאין מצד הזריעה עצמה איסור של זריעת כלאים. תדע, שאם כדבריהם הלא אף אם זרע מין אחד בכרם יהא לוקה, מאחר שגם הזרע מין אחד בכרם הוא קדוש כמש"פ הרמב"ם שם בפ"ה ה"ז, וכתב הרדב"ז שם ממה שאמרו הנוטע ירק בכרם מקדש וכן ממסך גפנו ע"ג תבואתו של חברו שאין שם אלא מין אחד ומכ"מ קידש, ולמה לא יהא לוקה ג"כ משום מקיים לפי הירושלמי ולמה הצריך ר' יאשי שני מינים. אלא ודאי צ"ל כל שאין שם איסור משום זרע מחמת הזריעה עצמה אף משום דין מקיים אין שם אע"פ שמקדש ונעשה כלאים, ואפילו אם יהא אסור לעשות כן מה"ת כדעת כ"מ בפ"ח מכלאים הי"ד, מכ"מ אין על זה מלקות כל שלא נאסרה מן התורה זריעה כזו. וכצ"ל גם בכלאי זרעים שלדעת כ"מ בפ"ד מכלאים הט"ז אינו אסור מן התורה אלא במפולת יד, אף הקיום יהא מותר מן התורה ושם קל יותר מכלאי הכרם שאף הזריעה אינה

אסורה שלא במפולת יד מה"ת ולכן יהא מותר לקיים מפני שאין זה כלאים מה"ת כלל, משא"כ בכלאי הכרם שלדעת כ"מ הזריעה אסורה מה"ת אף שלא במפולת יד אלא שאינו לוקה על זה והאיסור הוא מתוך שהוא מקדש, כנראה, אבל מכ"מ מלקות אין שם משום מקיים מכיון שלא לקה על הזריעה.

ובעיקר הדבר מה שאמרו בירושלמי שם עד שיזרע שני מינים ולא אמרו שיהיו כל שלושת המינים במפולת יד נראה שלא בא לחלוק על מה שאמרו בבבלי כלל, ולא בא אלא להשמיענו מחלוקת ר' יאשי' ור' יונתן שלר' יאשי' צריך שיהיו שם שני מינים מלבד הכרם, אבל באמת אין האיסור אלא כשכולם ביחד שלשת המינים. וכן נראה מדברי הגר"א בביאוריו בסי' רצ"ו סק"ה שצ"ח לדין המחבר דברי הירושלמי שם עד שיזרע שני מינים בכרם. וגם מדברי הר"ש במשנה שם נראה כן שמפרש שני מינים בהדי כרמך אבל צריך במפולת יד עם החרצן כמו שהביא מסוגית הבבלי שם (שוב מצאתי מפורש בברכות בירושלמי פ"ג ה"ד שלר' יאשי' צריך ג' מינים וכולם במפולת יד אחת, ולא כמו שדייק במראה הפנים, ובחנם בנו מחברים אלה על זה את בניניהם לעשות מחלוקת בין הבבלי והירושלמי לשיטתם).